

Bengt Nordberg †

8/8 1936–27/9 2019

Professor emeritus Bengt Nordberg avled den 27 september 2019, vid en ålder av 83 år. Han föddes den 8 augusti 1936 och var Stig Olsson Nordbergs och Britten Nordbergs (född Molin) första barn. Systemen Ingegerd föddes 1938 och brodern Olle 1941. Fadern hade disputerat i Uppsala 1926 på en avhandling om fornsvenskan i latinska originaldiplom och arbetade som rektor vid Eskilstuna högre allmänna läroverk. Modern ingick i den första gruppen kvinnor i Ystad som tog studentexamen, och efter studier i Lund arbetade hon så småningom som adjunkt i Eskilstuna. Hon var engagerad i olika föreningar och var bland annat ordförande för Fredrika Bremer-förbundet i Eskilstuna.

Bengt växte upp i Eskilstuna. När han hade gått en termin i första klass fick han hoppa över ett år och börja direkt på vårterminen i andra klass. Det var nog inte alltid så lätt att vara yngre än sina klasskamrater. När Bengt hade tagit studenten studerade han ett år i Connecticut, USA.

Intressant att nämna är att flera språkprofessorer, bland andra Gun Widmark, som 1970 blev Sveriges första kvinnliga professor i nordiska språk, tog studenten vid Eskilstuna högre allmänna läroverk. Jag och min man flyttade 1978 till Eskilstuna, eftersom vi hade fått arbete som adjunkter på den gymnasieskolan. I det fina personalrummet hänger porträtt av alla tidigare rektorer. Då anade jag inte att jag 17 år senare skulle börja arbeta som forskningsassistent i ett projekt som leddes av Stig Olsson Nordbergs son Bengt.

Bengt flyttade till Uppsala och började studera. I sin fil mag från 1961 hade han engelska, nordiska språk, litteraturhistoria och pedagogik, och han var under första delen av 1960-talet lärare, bland annat vid handelsgymnasiet i Uppsala. Han träffade sin blivande hustru Lena Åman och de gifte sig 1964. Sonen Richard föddes 1966 och dottern Stina 1972. Familjen betydde mycket för Bengt.

Betyget i nordiska språk kompletterade Bengt 1965 med studier enligt det nusvensk-stilistiska alternativet och skrev en trebetygsuppsats som publicerades som bok 1968: *Recensenter och läsare. Stil- och ordstudier i några lyrikrecensioner*. År 1967 började han forskarstudier i nordiska språk, och som forskningsassistent spelade han 1967–1968 in 83 personer

i den så kallade Eskilstunaundersökningen. Samtidigt bildades FUMS, forskningskommittén för modern svenska, som sedan 1979 är en avdelning inom nordiska språk, avdelningen för forskning och utbildning i modern svenska.

De inspelningar Bengt gjorde i Eskilstuna är grunden till många undersökningar, rapporter och avhandlingar. Materialet samlades in för att studera den sociala, ålders- och könsbetingade variationen av uttal och formlära i ett mellansvenskt stadsspråk, men kan också användas – och har använts – för andra typer av undersökningar, t.ex. syntaktiska och språkpragmatiska. 1972 blev Bengt fil lic på avhandlingen *Böjningen av neutrala substantiv i Eskilstunaspråket. Utomspråkligt och inomspråkligt betingad variation*.

Under en termin 1973 undervisade Bengt som lektor vid Umeå universitet, och senare var han en tid forskningsassistent vid Svenska språknämnden i Stockholm. Från 1976 arbetade han som forskarassistent vid nordiska språk i Uppsala, och 1980 fick han en HSFR-professur i sociolingvistik. Professuren överfördes 1994 till Uppsala universitet.

Bengt kom att bli en förgrundsgestalt inom sociolingvistik i Norden. Under många år var han föreståndare och ledare för FUMS och ledde en seminarieserie med talare inte bara från Sverige, utan också från internationella lärosäten. Redan tidigt deltog han i internationella konferenser, som NewWAVE i USA, där han kom i kontakt med andra sociolingvister. Han hade ett stort internationellt nätverk och lockade gästforskare till FUMS. Bengt initierade och drev flera forskningsprojekt. Han var själv en mycket uppskattad forskare, vilket jag fick bevittna när jag som hans doktorand träffade andra kända sociolingvister på internationella konferenser.

I *Det mångskiftande språket. Om variation i nusvenskan* (1985) beskrev Bengt tio års sociolingvistik och det talade språket ur flera olika perspektiv. Eskilstunakorpusen är en sammanhållande faktor för uppsatserna som alla är skrivna av Bengt. I en av dem, ”Morfologiska variationsmönster i ett centralsvenskt stadsspråk”, presenteras variationen i sju variabler och avslutningsvis en jämförelse mellan Eskilstuna- och Stockholmsspråket. Uppsatsen är rik på resultat. Bengt sammanfattar de socialt betingade förändringarna ”från en äldre dialektal till en riksspråklig form” som att ”novationerna sprider sig från Stockholm ut i landsorten, att de först omfattas av de högre utbildnings- och socialgrupperna, av personer i yngre medelåldern och (förmodligen) yngre kvinnor”, och uppsatsen avslutas på följande sätt: ”Att varianterna i våra dagar är socialt betydelsebärande står emellertid utom tvivel.”

Som nämnts kan inspelningarna också användas till andra typer av undersökningar, vilket några av uppsatserna vittnar om. Bengt framhåller i sitt inledningskapitel att utvecklingen inom sociolingvistik hade "gått mot att studera själva interaktionen, det dynamiska samspelet mellan individer som samspekar med varandra", och i volymens sista kapitel, "Lyckade och misslyckade samtal", diskuterar han kommunikativ kompetens, bland annat i yrkeslivet.

I början av 1980-talet startade ett stort forskningsprogram, *Urbanisering och språkförändring i Norden*, med forskare från Danmark, Norge, Finland och Sverige. Bengt ledde projektet och redigerade samlingsvolymen *The Sociolinguistics of Urbanization. The Case of the Nordic Countries* (de Gruyter 1994).

Projektet *Sverigefinnars två språk – språkebruk och attityder hos två generationer* drevs vid FUMS i samarbete med Finska institutionen. Andra exempel på projekt som Bengt initierade är *Läkarens och lekmannens begreppsvärldar* och *Språk, åldrande och identitet*. Bengt var handledare till många doktorander inom flera olika områden, flera inom de olika projekt han ledde. FUMS rapportserier blev ett utmärkt forum att publicera sig i.

Bengt planlade och ledde projektet *Kontinuitet och förändring i nutida talspråk. Återbesök i Eskilstuna*, där huvudsyftet var att undersöka språkförändringar i verklig tid. Jag gjorde inspelningarna för återbesöket i Eskilstuna 1996, d.v.s. en generation efter den första Eskilstunaundersökningen. Återbesöket i Eskilstuna var också internationellt sett en tidig studie av språklig variation och förändring i verklig tid och med sin kombination av trend- och panelundersökning nydanande. Det var inte bara en traditionell variationslingvistisk studie som Bengt planlade, utan med de nya variablerna social mobilitet och integrationsindex samt all kunskap om de olika individerna kombinerades de kvantitativa resultaten med mer kvalitativa analyser. Bengt brukade hävda att goda variationslingvistiska studier gärna kombinerar de statistiska sambanden på grupp-nivå med mer kvalitativa förklaringar av individens beteende.

Bengt blev också en ledande samtals- och interaktionsforskare. Han var en av grundarna av OFTI, Områdesgruppen för tal och interaktion, som sedan 1983 har en årlig konferens. I Uppsala ledde han ett samtalskollokvium där samtalsmaterial lades fram och diskuterades. Bengt skrev en av de första studierna om ungdomsspråk som ett fenomen i sig, "Om ungdomars samtalsstil. Några preliminära iakttagelser" (1985), och många forskare har fortsatt studera de drag som han tog upp. Ett av de många projekt Bengt initierade var *Ungdomars samtalsstil*.

En viktig insats gjorde Bengt också i forskningsnätverket *Samtalsspråkets grammatik* (2000–2005) med forskare från Göteborg, Helsingfors, Linköping och Uppsala. Nätverket resulterade i många avhandlingar och rapporter samt tre antologier. Bengt var en av redaktörerna för *Grammatik och samtal. Studier till minne av Mats Eriksson* (2003), och tillsammans med Jan Anward redigerade han *Samtal och grammatik: Studier i svenskt samtalsspråk* (2005).

Som medarbetare i Nationalencyklopedin skrev Bengt bland annat artiklarna om *sociolingvistik* och *språksociologi*. I *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society* (1988) skrev han kapitlet ”Aims of Research and Methodologies”. I *sociolinguistica. International Yearbook of European Sociolinguistics* skrev han ”Sociolinguistic research in Europe: Sweden” (part I 1999, part II 2003) Till den lärobok som jag redigerat *Sociolingvistik* (2 uppl. 2013) skrev han som inledning en utmärkt översikt av vad sociolingvistik är och presenterade sociolingvistikens arbetsområden.

Bengts forskningsintressen var mångfasetterade. I det följande nämns några fler av alla hans artiklar han publicerade: ”Contemporary social variation as a stage in a long-term phonological change” (1975) (om det varierade uttalet av standardsvenskans långa rundade främre vokaler /ö:/ och /u:/), ”Om det sociala i språket” (1994), ”Samtalsforskning – en liten plaidoyer” (1995), ”En vardagsspråkets poetissa” (1998), ”On closing in alarm calls” (1998), ”’Det borde ju ni väl veta’. Om samtal i samhället” (1999), ”Gnällbälte och hovspråk. Om sörmländska dialekter” (2013) och ”Att annonsera anföringar” (2014).

År 1992 fick Bengt pris ur Torsten Janckes fond, Gustaf Adolfs akademien. År 2003 tilldelades han av Svenska Akademien Margit Pahlsons pris, ett pris som går till personer som genom sin verksamhet har gjort särskilt viktiga insatser för svenska språket. År 2015 fick han motta Svenska Akademiens språkforskarpris, ett pris som har till syfte att hedra en verkligt framstående svensk språkforskare och är Svenska Akademiens största språkpris.

Under hela livet fortsatte Bengt att intressera sig för och engagera sig i forskning inom ett brett kunskapsfält. Bengt blev också intresserad av historisk sociolingvistik och efter att på Svenska språkets historia hållit föredrag om ämnet skrev han artikeln ”Några problem inom historisk sociolingvistik” (2014). Han höll också föredrag om talackommodation, bland annat på Sociolinguistic symposium i Berlin, och senare publicerades ”Talackommodation, språkstruktur och språkförändring” i *Språk och stil* (2016).

Bengt hade många olika uppdrag. Han var ledamot av Svenska språknämnden och Forskningsnämnden för modern svenska. 1996 valdes han in i Gustaf Adolfs Akademien. Han var styrelseledamot i Adolf Noreensällskapet och under drygt tio år redaktör för *Språk och stil*, och han ingick också i styrelsen för Språkvårdssamfundet som han under sex års tid var ordförande för.

Musik betydde mycket för Bengt. Han var mycket musikalisk och sjöng bland annat i Orphei Drängar. På FUMS bildades en kör som brukade framträda vid festliga tillfällen. Ett starkt intresse var också sport, framför allt orientering, och som chef för FUMS brukade han ordna orienteringar för medarbetare och deras familjer; det var mycket uppskattade utflykter. Han engagerade sig i många andra olika sporter och följde till exempel skidåkning, fotboll och fröidrott.

Bengt har betytt mycket för sociolingvistikerna både i Sverige och internationellt. Han hade inte bara gedigen sakkunskap och arbetade ihärdigt och omsorgsfullt, utan han var också vetgirig, engagerad, intresserad och idérik. En av Bengts många fina sidor var att han var osjälvisk och alltid beredd att hjälpa och stödja andra. Med sitt vänliga sätt, sin lågmälda humor, sin noggrannhet och sitt enastående tålamod och lugna, trygga bemötande av både små och stora svårigheter var Bengt en omtyckt kollega, chef och handledare. Vi är många som saknar Bengt.

Eva Sundgren

